

Helytörténeti tudományos ülésszak

Kisvárdra, 1980.

1980 áprilisában a kisvárdai Vármúzeum és a Városi Művelődési Központ helytörténeti tudományos ülésszakot rendezett. A nagy érdeklődés mellett lezajlott tanácskozást *Hársfalvi Péter* főiskolai tanár vezette. A következőkben röviden összefoglaljuk az ülésszakon elhangzott 7 előadás anyagát.

A bevezető előadásban *Ács Zoltán*, a helyi múzeum igazgatója felvázolta a kisvárdai helytörténeti kutatás helyzetét, addig elért eredményeit, majd az elkövetkezendő feladatokat tekintette át, megjelölve azokat a kutatási feladatokat és témákat, amelyekhez bőven áll rendelkezésre anyag a különböző levéltárakban. Ezt követően hangzott el *Orosz István* tanszékvezető egyetemi docens előadása *Mezővárosi fejlődés Észak-Tiszántúlon a késői feudalizmus korában* címmel. Szabolcs és Szatmár megye különleges terepe volt a mezővárosi fejlődésnek, a szőlőtermelő mezővároson kívül a mezővárosi fejlődés minden más típusa megtalálható volt e két területen. Röviden érintette a helyi mezővárosok kialakulását, fejlődésüket alakító tényezőket, az elsovdadás és kiemelkedés folyamatát. Külön szolt az ipari mezővárosokról, melynek a területen két típusa található meg, a bányavárosok és a kézművesiparra specializálódott városok. A nem ipari tevékenységgel foglalkozó és piaci vonzáskörzettel sem rendelkező városok vagy jelentős állattartás, vagy pedig intenzív gabonatermelés révén, míg a mezővárosok egy másik csoportja sajátos, jól értékesíthető növények (dohány, gesztenye, káposzta stb.) termelése révén igyekezett bekapcsolódni az árutermelésbe. A felsoroltak közül azonban egyetlen „ágazat” sem jelentett megfelelő lépcsőfokot ahhoz, hogy ezekből a mezővárosokból a tőkés korban város váljék. A vizsgált korszakban ezt csak két településnek sikerült elérnie: Nyíregyházának és Nagykárolynak. Az 1870. évi közigazgatási átszervezést is csak ez a két település élte túl, a többi mezővárosból nagy- vagy kisközség lett. A szabolcsi és szatmári mezővárosok – állapította meg *Orosz István* –, híven tükrözték az egész hazai mezővárosi fejlődés zsákutcáját.

Németh Péter Szabolcs-Szatmár megyei múzeumigazgató a kisvárdai római katolikus templom Szent László-ábrázolásáról tartott előadást. Kísérletet tett annak bebizonyítására, hogy a kisvárdai egyház alapítója I. László király volt. A Gutkeled nemzetséghez tartozó, Kisvárdán és környékén birtokot kapott Várdai család egyik tagja, II. Miklós királyi kincstartó 1450 táján teljesen újjáépítette a kisvárdai templomot, s a templom szentélyének gyámkövein a templom védőszentjeit Pétert és Pált, a templomépítő elődöt Szent László királyt, a család patrónusát, Zsigmond királyt, a templomépítést segítő Várdai István kalocsai érseket, s önmagát, mint kegyurat örökítette meg. Az előadó utalt arra, hogy a kisvárdai Szent László-ábrázolás előképe a középkorban a nagyváradi székesegyházban őrzött Szent László-herma volt. A Szent László-portrén olvasható felirat alapján pedig egy eddig ismeretlen – Sándor nevű – magyar kőfaragó személyére derített fényt.

Fügedi Erik történész a megyei nemesség szerepével foglalkozott. Felrajzolta a vár-

megyéhez tapadó érzelmi mozzanatokot, s azt, hogy miképp alakult ki a vármegyéről alkotott mai képünk. A továbbiakban arra kereste a választ, hogy tulajdonképpen ki gyakorolta a tényleges hatalmat a megyében, majd a szociológia módszereivel közelítette meg a hatalom gyakorlásának mechanizmusát. A szociológiai értelemben vett „primér” csoportokat bemutatva megállapította, hogy ezek egyik legfőbb jellemzője volt, hogy kis térben, egymáshoz közel éltek és jól ismerték egymást. A középkori megyei nemesség együttléte, egymással való érintkezése nem átmeneti, hanem századokon át tartó jelenség volt. A csoport tagjaiban ún. „kollektív memória” alakult ki, azaz azonos hagyományokat ápoltak, tudomásuk volt múltból, jelenről. Mivel a nemes birtokhoz való joga saját leszármazásán alapult, ezért kitűnően kellett ismernie rokonságát, annak fokát, a birtok kiterjedését, a szomszédos birtokokon végbemenő jogi és gazdasági változásokat. A közös célt a csoport kollektív memóriáját képviselő szolgabírák és esküdt ülnökök révén gyakorolták.

Dankó Imre Hajdú-Bihar megyei múzeumigazgató *Életmódkutatás Kisvárdán* címmel tartotta előadását. Felvázolta az életmódkutatás helyét, szerepét és jelentőségét a helytörténeti kutatásban, majd kiemelte Kisvárdát a történetéből azokat a sajátos folyamatokat, amelyek meghatározták a város különböző történelmi korszakainak életmódjait.

Láczay Magdolna, a nyíregyházi levéltár tud. munkatársa előadásának címe Kisvárdán 1848-ban. Megállapította, hogy 1785-ben 60, 1845-ben pedig már 109 nemes írtak össze a városban, akiknek jelentős része kis- vagy taksás nemes volt. A később jelentős szerepet játszó zsidóság tömeges beköltözése II. József uralkodása alatt indult meg. A város lakossága 1848-tól egyértelműen állt ki a polgári fejlődés mellett, sokan jelentkeztek a nemzetőrségbe is. A speciális helyi körülmények miatt egyrészt egyfajta paraszti árutermelés jött létre a városban, másrészt a város befogadta és jogokban egyenlőnek deklarálta a jelentős számú zsidóságot, amely a gazdasági és kulturális életben játszott szerepével a XIX. század második felében fellendítette a város fejlődését. Ezt a kérdéskört tárgyalta tovább *Makay László* nyugalmazott múzeumigazgató, aki felvázolta Kisvárdát 1848–1919 közötti fejlődését. A tárgyalt korszakban a kapitalista városfejlődés két szakaszát lehet megkülönböztetni. Az első (1849–1890) időszak gazdasági fejlődése a jobbágyfelszabadítással, a város vonzáskörzetébe tartozó terület mezőgazdaságának és terménykereskedelmének fellendülésével, a belvizek levezetésével és a vasúti forgalomba történő bekapcsolódással függött össze. A második korszakban (1890–1914) tovább virágzott a terménykereskedelem, a hitelélet, egymás után jöttek létre a gyárak, üzemek. A gazdasági fejlődést komoly kulturális fellendülés is követte, melyben a helyi liberális burzsoázia járt az élen.

Ács Zoltán

A II. nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferencia

1980. szeptember 30–október 2-án került sor Békéscsabán a második nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferencia megrendezésére. A nemzetiségek hagyományainak tudományos kutatása szempontjából igen jelentős esemény folytatása volt az 1975. évi első ilyen, ugyancsak Békéscsabán megtartott rendezvénynek. A szervezés felelősségét vállaló intézmények a Magyar Néprajzi Társaság, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Országos Szervezete, a TIT Békés megyei Szervezete, a négy nemzetiségi szövetség, a HNF Békés megyei Bizottsága, a Békés megyei Tanács és Békéscsaba Városi Tanács Művelődés-